
UNIVERSITY
OF DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH
NYÍREGYHÁZA

ACTA
MEDSOC
VOLUME 4.
2013

Szociális munkások szerepe a szociális gazdaság szervezeteiben

Patyán László

Debreceni Egyetem Egészségügyi Kar

Előszó

A szociális munka hazánkban ma egy saját értékrendjét, módszereit, beavatkozási területeit kereső szakma. Állításom azonban nem egy állapotra, s végképp nem problémára, hanem a szociális szakma egyik alapvető jellegzetességére utal. A professzió keretei folyton változnak a társadalmi folyamatok, értékek, ideológiák változásával. A szakma általános értékei azonosak, de az egyes országok eltérő történelmi hagyatéka és társadalmi viszonyai alakítják azokat. Jelen tanulmányban a szociális munka professzió hazai fejlődésére, és néhány fontosabb jellegzetességére hívom fel a figyelmet, óvatos kísérletet téve arra, hogy megvilágítsam a szakma azon szervezetekhez fűződő viszonyát, melyeket valamely megközelítés alapján a szociális gazdaság részeként definiálhatunk.

Feltevésém szerint e tanulmány inkább arról fog szólni, miért okoz nehézséget a szociális szakembereknek a szociális gazdaság szervezeteiben való tevékenykedés, és mégis miért van nagy jelentősége a szakma ez irányú nyitásának.

A szociális munka értékrendje, alakváltozása

A szociális munkás képzés és valahol a szakma rendszerváltással összekötött újragondolása hátterében az állt, hogy olyan szakemberek jelenjenek meg az ellátórendszerben, akik magas szintű általános ismereteiket gyorsan tudják az alkalmazott területekre specializálni s így képesek reagálni a nehezen kiszámítható társadalmi problémákra. A szociális munkásokkal szemben nem titkolt elvárásként fogalmazódott meg a társadalmi elosztási viszonyok kritikus vizsgálata, befolyásolása, a

társadalmi igazságosságra való törekvés, vagyis a társadalompolitika gyakorlati alakításának igénye is (Budai, 2010).

A gazdasági, társadalmi, politikai rendszerváltozást némileg követte tehát a szociális szakma "rendszerváltozása" is. A szociális munka új szellemisége sok tekintetben szakított a szakma hazai történelmi gyökereivel, a képzésbe bevitt angolszász gyakorlatból kölcsönzött szakmai módszerek a hazai szakemberek számára nehézkesen voltak adaptálhatók a gyakorlatra. A hazai szolgáltató rendszerek rohamléptekben fejlődtek s egy olyan professziókép kezdett kirajzolódni hazánkban, mely az idő és a világ fordulását nem tudta teljes mértékben követni. Kétségtelen tény, hogy a hazai szociális munka szakma alapjaiban, módszereiben és értékeiben lényegében változatlan maradt, de prioritásai az elmúlt több mint húsz év során változtak.

„Jóléti szociális munka”, szolgáltatói modellek, gondozás-orientált segítő munka

A szakma nagy nekibuzdulását a szolgáltató rendszerek gyors fejlődése kísérte, s ebben a helyzetben nem sikerült a szociális munkának saját hazai elméletét, identitását és szakmai különállóságát megerősíteni.¹ A szakmai tevékenységek rendszerében kialakuló egyik módszertani irányban - melyeket én e tanulmányban önkényesen „jóléti szociális munkaként” definiálok - a szakembernek fő feladata az állami szociális juttatások biztosítása az arra jogosultak számára. Az ellátórendszerben dolgozó, azt „belülről érzékelő” szociális szakemberek figyelme így sokkal inkább a szolgáltatások, eljárások alkalmazására², mint a rendszerek kritikai vizsgálatára, vagy átalakítására irányult. Ezt a sajátos képet erősítette a szociális munka erős állami felhatalmazottsága is a társadalmi jóváhagyást pótolandó³, amely erősítette a szociális szakemberek egyik alapvető etikai dilemmáját, az értékválasztást a hátrányos helyzetűek, a szociális munka különböző célcsoportjai és az állam (társadalom) elvárásai között (Solas, 2009).

Módszerek tekintetében jellemzően a segítő folyamatot övező adminisztratív technikák, eljárások erősödtek meg, melyeket sokan tévesen az esetmunka dominanciájaként értelmeztek, mivel minden egyes ügy mögött egy klienst lehetett találni. A

¹A professzió fejlődés lassúsága látszólagos és több okra is visszavezethető, melynek elemzése nem képezi e tanulmány tárgyát. Lásd részletesebben: Budai István(2010): Húsz év után - önkritikusan Esély 4. sz.

²E rendszer erősödésének történelmi okai is vannak. A személyes szociális szolgáltatások rendszerében dolgozók jelentős része gondozói munkakörben dolgozott, alacsonyabb képzettséggel. (Csoba, 2006)

³Állami felhatalmazás alatt a képzési és ellátórendszerek kialakításának támogatását érthetjük. A társadalmi felhatalmazottság a tevékenység általános elfogadása, respektálása, támogatása, önkéntes mozgalmak formájában ölthet testet, melyre a kellelénél kevesebb példát találunk a szakma újkori hazai gyakorlatában. A társadalmi felelősség polgári gyökereinek hiánya érthető, ezért írom, hogy igény van a szakmai tevékenységre, de a szakmát az állampolgárok csekély aktivitása övezte.

tévedés lényegében abban állt, hogy az esetmunkával ellentétben ezekben a munkafolyamatokban nem a kliens a szakmai tevékenység kiindulópontja, hanem az eljárás, vagyis a munka nem kliens centrikus, hanem szolgáltatás (rendszer) centrikus. A kliens tehát legfőlegb a tárgya a szakmai beavatkozásnak. A kliens centrikus munka alapvetően feltételez bizonyos mértékű rendszer független gondolkodásmódot a segítő részéről.⁴

A szakmai munka környezetének ilyen alakulása számos mellékhatással járt, melyeket a szakma a mai napig megél, s melyek jobban átláthatóvá teszik fenti állításaimat.

Közösségi munka módszerek háttérbe kerülése

Az egyik ilyen hátrányos hatás a közösségi munka módszerek kényszerű háttérbe szorulása, amely azért is meglepő, mert a kilencvenes évek elejétől a hazai közösségfejlesztő mozgalom igen termékeny volt, gyakorlati és módszertani alapjait maga teremtette meg és fejlesztette. Ha a szociális munkások eszköztárában gyakrabban alkalmazott módszer lett volna a közösségekkel való együttműködés, a közösségek erősítése, akkor kevésbé erősödött volna fel az a szemlélet, mi szerint a szociális munkások csak szegényekkel, szegénységben élőkkel foglalkoznak. Az angolszász szociális munkában ugyan fontos szerep jutott a közösségi szociális munka módszereknek (Gosztonyi, 1994), de az állampolgári és szociális jogok védelme, az elnyomottak képviselete, és képessé tétele testidegen volt a legtöbb hazai szakember számára, mivel ezek alapvetően feltételezik a polgári, állampolgári jogok gyakorlásának kultúráját. A szociális munka társadalmi részvételt segítő funkciójának hiányát a terület képviselői is kritikusan látják. *„A szociális munka felől azonban a szakértők gyakran inkább a személyes segítségbe „bújnak” s eleve is kétséges, hogy az általuk kliensi viszonyba kényszerítettekkel lehetséges - e egyenrangú partnerséget alakítani. A közösségi részvétel segítése e szakterület munkatársaitól olyan fejlesztői tevékenységet igényelne, amely már az általuk segítettek, támogatottak, gondozottak állampolgári viszonyainak megváltoztatását is célozná, azonban ilyen generális feladat- illetve szerepvállalás ma még idegen a szociális intézményrendszer derékhadától”*(Nizák - Péterfi, 2007).

Gondozás-orientált munka

A kliensek ápolásán - gondozásán alapuló szakmai tevékenységek komoly részét képezik a segítő munkának, s talán éppen ezért szociális munka és a szociális gondozás fogalmainak összemosásával is gyakran lehet találkozni. A szociális munkások szolgáltatás nyújtó szerepét tovább erősítette a segítő tevékenységek az intézmény - nyújtotta szolgáltatások keretei közé szorítása, és maga a szakma sajnos nagyon keveset tett e kritikák lebontása érdekében.

---

⁴Lásd pl. az esetmenedzseri munkát a nemzetközi gyakorlatban, vagy az esetmunka amerikai hagyományait.

Professzionális - laikus viszonyok a szociális munkában

A szakma újjászületése érthető módon magában hordozott egyfajta önidentifikációs kényszert is, melyet a szakmában meglévő akkori körülmények (képzettek alacsony aránya, gondozásra, krízisellátásra orientált beavatkozási módok) rendkívül megnehezítettek. A szakemberek számára a szociális munkás identitás keresése számos konfliktust rejtett, melyek egy részét nemcsak a helyi társadalomban, de a munkahelyen belül kellett megvívni.

Míg az angolszász szociális munka a saját elméleti rendszereinek megalkotásával igyekezett önálló professzióképét erősíteni, addig ez hazánkban elmaradt, illetve csak nyomokban volt tetten érhető.

A szakmai identitás keresésének egyik fontos eleme a laikus és a szakember szerepek és kompetenciák különválasztása volt. A segítők igyekeztek tevékenységüket elhatárolni a laikus, voluntáris és filantróp értékektől, szereplőktől ezzel igazolva a szakmai tevékenységük színvonalát, létjogosultságát. Az állami jóléti szektor működési és finanszírozási mechanizmusai csak tovább erősítették e folyamatot. Csak egy példával élve: a személyes szociális szolgáltatásokban a mai napig igen neurálgikus az önkéntesség szabályozása és elismerése, a kliensek segítői szerepben való megjelenése pedig sokáig egyenesen elképzelhetetlen volt. Ezzel szemben az alkalmazási szabályok paradox módon nem követték a születő szakma professzionalizációs igényeit, mivel megteremtették a jogi feltételeit annak, hogy a szakmai munkakörökbe szakképzettként számos végzettséget elfogadtak.⁵

A szociális munka így értékes erőforrásoktól határolhatja el magát. Nehezen tud mit kezdeni az önkéntes segítőkkel, nem találja helyüket és feladatukat a szervezetben. Sztereotipizálja a kliens szerepét, mely egyértelműen hátrányosan hat a klientst képessé tevő módszerek alkalmazására - ezt később részletesebben tárgyaljuk.

Klienskép

A segítő és a kliens képeinek kettőssége és e fogalmak átjárhatóságának aggályai a szociális munka terapizáló megközelítéséből is fakadtak. A szociális esettanulmányok modelljében a kliens nem tud segítség nélkül megbirkózni a problémájával, s ezért kell a segítőnek beavatkoznia. Az angolszász szociális munka teóriái egyik alapvető erőforrásként tartják számon a kliensek, gyógyultak önszervező, önszervező csoportjainak tevékenységét, ennek támogató hatását, ennek ellenére a szociális munka hazai adaptációjában ezekre a tevékenységekre a szükségesnél kevesebb hangsúlyt fektettek. A kliensképet illetve a kliens -segítő viszony egyoldalúvá válását tovább erősítette a segítők cselekvési kompetenciájának szűkülése, melyet én többek közt a

---

⁵Lásd részletesebben a Magyarországi Szociális Szakemberek Képzéséért Egyesület (ISKOLA-SZÖVETSÉG) állásfoglalásait, ahol e feltételek kristályosítására tettek javaslatot több - kevesebb - inkább kevesebb sikerrel.

fenntartói, szolgáltatói funkció prioritásaira vezetek vissza. A szervezetben dolgozó segítő elsődlegesen a szervezet szolgáltatásait használja erőforrásként, másodsorban azokat a segítő kompetenciákat, amelyek az adott szervezeti keretek között elfogadottak, engedélyezettek, így a szakmai kompetenciákat alapjában behatárolhatják a jogi, szakmai eljárások, szervezeti prioritások. A hálózati együttműködés, az esetmenedzsment, valamint a team munka nem jelenik meg szakmai prioritásként, ha nem definiálódott szervezeti értéként.⁶

Társadalompolitikai folyamatok változtatása - szegénység percepció

A szociális szakemberek egyik fontos felelőssége, „*hogy felhívják a döntéshozók, valamint a közvélemény figyelmét mindarra, amiben a nélkülözés és a szenvedés kialakulásáért a döntéshozók, a társadalom vagy egyes intézmények felelősek, illetve amivel akadályozzák ezek enyhítését.*”⁷ A társadalmi egyenlőtlenségek erősödését követte a szociális munka újjászületése, így a szakemberek fontos feladatává vált a társadalompolitika aktív alakítása, formálása, azonban ennek nem alakult ki hatékony módszertana, sem kultúrája. A segítőik jelentős részének saját fenntartójával (önkormányzat) vagy finanszírozójával (állam) szemben kellene fellépnie a kliensei képviseletében, s ez, ahogy említettem "belülről" igencsak nehéz feladatnak tűnt. A segítőik az állami jóléti rendszerekbe "beszorultak" eszközrendszerük szűkülte, ami azért okozott nehézségeket, mert sok esetben komplex társadalmi programokat igénylő problémákat kellett individuális segítő munka módszerekkel kezelni. Az 1990-es évek végétől bizonyos területeken megerősödtek a szakma adminisztratív, hatósági szerepvállalását erősítő ideológiák, melyek új eszközöket adtak a gyermek családdal, szegénységben élőkkel, vagy álláskeresőkkel foglalkozó szakembereknek. A hatósági és kontrolláló szerepeket a segítő szakma gyakran nehezen tudta összeegyeztetni a segítő szereppel (Pataki, 2006), mégis úgy látszott, hogy a segítőik egy része a szakma módszer- és eszközhiányos időszakában nyílt, egyszerű és legitim eszközként fogadta e módszereket (Budai, 2010).

Idegen szavak

A fenti viszonyok mellett viszonylag kevés olyan szakmai módszer jelent meg és terjedt el a szociális munkában, mely a kliensekre „más szemmel néz”, azok partneri, cselekvő szerepét hangsúlyozza, miközben a szociális munka nemzetközi gyakorlata egyre inkább ezekre a megközelítésekre hívta fel a figyelmet. A Szociális Munkások Nemzetközi Szervezete 2001 évi fogalma a szociális munkát a következőképpen határozza meg: „*A professzionális szociális munka elősegíti a társadalmi változást, a problémamegoldást az emberi viszonyokban, a hatalomtól megfosztottak hatalomhoz jutását (empowerment), valamint az emberek felszabadítását a nagyobb jólét*

⁶Példaként említhető az esetkonferencia a gyermekvédelemben, vagy a jelzőrendszeri értekezlet, melyeket maga a gyermekvédelmi törvény tette kötelezővé a rendszerben dolgozók számára és még így is számos kihívást jelent ezek hatékony működtetése.

⁷Szociális Munka Etikai Kódexe 10. pont. Szociális Szakmai Szövetség 2011.

*elérése érdekében ...”.*⁸

A nemzetközi fogalom a polgári jóléti rend keretei között kivított szociális jogok csorbulásának megelőzésére, a kliensek jogainak megvédésére hívja fel a szakemberek figyelmét. A mai segítő - kliens viszonyok között sok esetben a fogalom magyarra fordítása is nehézkesnek tűnik s az ez irányba tett szakmai lépések legfeljebb csak projekt szinten jelentek meg.

Hasonlóan óvatos és visszatetsző a megítélése a radikális szociális munka módszereknek hazánkban. Az elmúlt években a szegényeket és hajléktalanokat ért állami büntető jellegű intézkedések váltottak ki radikálisnak mondható kezdeményezéseket nem formális szakmai csoportok és aktivisták részéről, melyek a szakmában vegyes fogadtatásra leltek.⁹ A szakma jellemzően óvatos távoltageással kezelte a programokat.

Új irányvonalak szükségessége

A szakma megújulását a megváltozott társadalmi viszonyok között a szakemberek és a képzők is sürgetik. Nagyon jó példa erre a 2010 és 2012 között lezajlott pályázati program¹⁰ iránti nyitottság. Több program a közösségi részvételen alapuló munka elemeit igyekezett erősíteni a szakemberképzésben, mások az oktatási módszereket fejlesztették, míg mások új módszereket, megközelítéseket igyekeztek bemutatni a szakma számára (Hegyesi, 2012)(Baráth, 2012).

Összességében tehát egy olyan szakmakép tárul elénk, melynek fő jellemzője a megkésett és lassú szakmai fejlődés volt, mely először nem tudott lépést tartani a szolgáltató rendszer gyors fejlődésével, később pedig nem tudta szakmai kereteit, pozícióit stabilizálni, s ennek eredményeképpen sokkal kiszolgáltatottabbá vált a szociális kérdések alak és értékváltozása kapcsán. E folyamat eredményeként inkább intézményi, szolgáltatói, adminisztratív, eljárási kompetenciák jellemzik a segítő munkát és háttérbe szorult a kliensekkel való együttműködés, partneri, kooperatív eszközrendszere.

Mi a szociális gazdaság és mi nem az?

A szociális gazdaság értelmezési keretei

A szociális gazdaság fogalomrendszere illetve annak összetevői nemzetenként, koronként és társadalmi ideológiánként változhatnak, az egyes megközelítések a szektorhoz illeszthető, vagy arra jellemző funkciók és területek szerint határozzák meg mely szerveződések tekintenek oda tartozónak. Jelen tanulmányban kísérletet teszünk a fogalomrendszer elemeinek hazai viszonyok közé helyezésére.

---

⁸IFSW 2001.

⁹Lásd: A Város Mindenkié Mozgalom (<http://avarosmindenkie.blog.hu/>) és az Új Szemlélet mozgalom (<http://ujszemlelet.blog.hu/>) akcióit.

¹⁰TÁMOP 5.4.4 Szociális képzések megújulása.

Harmadik szektor elmélete

A szociális gazdaságot hagyományosan az ún. harmadik szektorként szokták meghatározni. Egy olyan szektorként mely a piaci/magán és az állami szektorok között jellemzően közösségi gyökerek és motivációk útján fejlődik ki és elsődlegesen ilyen szükségleteket elégít ki.

Alapvető fogalmi rendszere szerint a szociális gazdaság köztes helyet foglal el az állam és a piac között, gazdasági funkciója és társadalmi küldetése is van, közérdeket szolgál és a gazdasági tevékenysége során szerzett profitot nem osztja fel (Frey, 2007). Csoba ezzel szemben a szociális gazdaság szervezeteinek társadalmi beágyazottságát tekinti az értelmezési rendszer kiindulópontjának (Csoba, 2007:16). E megközelítésben a szektor működése, szerveződése alapvetően társadalmi jóváhagyással jönnek létre, és közösségi funkciókat elégítenek ki. A gazdasági (gazdálkodási) tevékenység, mely a szociális gazdaság jellemzője így a társadalmi funkciók alá rendelten jelenik meg.

A szociális gazdaság számos országban közösségi, illetve szolidarisztikus alapon nyugszik (pl. dél amerikai országok, Franciaország, Spanyolország) szervezetei lehetnek formálisak, vagy nem formálisak és javarészt közösségi jóváhagyással és részvétellel működnek. Ezzel szemben például Ausztriában szociális gazdaság alatt a szociális szolgáltatásokat, feladatokat ellátó szerveződéseket és ezek együttműködését értik a közfeladatok ellátása során. Míg a francia szolidarisztikus gazdaság erősebb függetlenséget mutat az államtól, addig az osztrák rendszerben működő szervezeteknél nem tekinthető a meghatározás kritériumának az államtól való függetlenség, sőt bizonyos feltételek mellett piaci szervezetek is a rendszer részét képezhetik. Az osztrák értelmezési rendszer alapvetően a történetileg kialakult plurális jóléti szolgáltató rendszer szociális szerepvállalásán és az állam közszolgáltatási reformján (new public management) (Pollit - Bouckaert, 2011) alapszik, melynek többek között a szolgáltatások magasabb színvonalú és költséghatékonyabb biztosítása a célja.

Más megközelítések nem a szociális gazdaság funkciója, hanem az oda sorolható szerveződések rendszerezése szerint próbálják körülhatárolni a szociális gazdaságot. John Pearce meghatározása szerint a szociális gazdaság szervezeteire jellemző, hogy:

- társadalmi küldetése, funkciója van, azaz erőforrásokat biztosít a társadalomnak,
- gazdálkodási tevékenységet végez, mely nem áthatja alá a társadalmi küldetést,
- non-profit jellegű - azaz a gazdálkodás célja a közösségi haszon nem az egyéni profit,
- hozzájárul a közösség és a későbbi generációk erőforrásainak fenntartásához, vagy megőrzéséhez
- átlátható és demokratikus működési rend szerint működik,
- független a külső kontrolltól, az államtól és a piactól (Pearce, 2005).

A szerző egy másik művében (Pearce, 2003) a szociális gazdaság (szociális vállalkozás) szektorának egyfajta rendszerszerű összefoglalását adja. E szerint a szociális vállalkozások területéhez sorolhatók a szociális és közösségi vállalkozások, közösségi biztosítók és pénztárak, a fair trade vállalkozások és cégek (szociális vállalkozások) valamint az önkéntességen alapuló, vagy karitatív szerveződések, amelyek gazdasági tevékenységet is végeznek.

A hazai megközelítés sem elég tiszta még, igazából nem lehet egységes hazai definíciót alkotni. Az első, e témában megjelent publikációk a nonprofit szektor társadalmi tevékenységét, valamint foglalkoztatást elősegítő hatását helyezték a középpontba (Csoba, Frey), míg később a foglalkoztatást és gazdasági teljesítő-képességet elősegítő szerep és funkció a nonprofit szervezetek szerepvállalásáról a szociális szervezetek irányába tolódott el némiképp. A szociális szervezetek jogi szabályozását¹¹ követték az Országos Foglalkoztatási Közalapítvány szervezetek létrehozását segítő pályázatai, lendületet adva a szektor fejlesztésének. Az első tapasztalatok azonban nem mutattak jó eredményeket. A pályázatból létrejött szervezetek közül csak néhány tudott túlélni a finanszírozást követő időszakban (Németh, 2011). A területet vizsgálók szerint a szociális szervezetek nem határoztak meg pontos gazdasági célkitűzéseket, „mindenre lőttek”, vagyis egy időben többféle irányban szerettek volna tevékenykedni. Ezt tipikusan a szociális gazdaság területén tevékenykedő szervezetek jellemzőjeként határozták meg (Petheő, 2009), melynek fő oka a működési terület be nem láthatósága, a tapasztalatok hiánya és a vállalkozási kényszer lehet. A szociális szervezetek illékony működésével kapcsolatos tanulmányban pedig arra a következtetésre jutottak, hogy szociális küldetésük jobbára egy világos célt foglal magába, a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásának elősegítését (Petheő és mtsai, 2010), melyet állami intervenciók nélkül csak tiszavirág-mód tudtak elérni. A szerzők tehát az állam beavatkozását, részvételét sürgették a szociális szervezetek életébe, működésébe.

Az állam szerepe a szociális gazdaság támogatásában

A szociális gazdaság szervezeteinek térnyerését és működését alapvetően meghatározza a nemzetállam szektorhoz való viszonya. A terület valamilyen szintű elismerése, elfogadása, illetve támogatása nélkül ugyanis nem képzelhető el a szociális gazdaság működése, fejlődése. Tekintettel a nemzetközi szervezetek (ILO, Worldbank, EU testületek) szociális gazdaság iránti elkötelezettségére, e testületek szerint a szociális gazdaság szervezeteinek létezése az EU tagállamokban és még azon túl is legalizált, bár a fogalom alatti értelmezések nem azonosak.

A nemzetállamok hozzáállása azonban eltérő lehet:

---

¹¹A szociális szervezetekről szóló 2006 évi X. tv, valamint a 141/2006 (VI.29.) Korm. rendelet.

- A közösségi, illetve alulról szerveződő mozgalmak működési mechanizmusainak elfogadása, vagy eltérése, illetve legitimálása a közösség ereje által.
- Jogi kedvezmények biztosítása, pl. bejegyzésnél, adókedvezmények biztosítása a szervezetnek, vagy a szervezettől megrendelőnek.
- Piacszabályozó mechanizmusok, pl. közfeladatok ellátása, vagy ehhez kapcsolódó szolgáltatások biztosítása esetén elővásárlási jog biztosítása a helyi szociális kezdeményezéseknek, állami megrendelések.
- Célzott támogatások a szociális gazdaság élénkítésére, pl. anyagi támogatások a szervezetek létrehozására, beindulásuk támogatása, vagy szakmai támogatások, pl. szaktanácsadás, szakszolgáltatás (pályázatírás), stb.

Kétségtelen azonban, hogy a szociális gazdaság szektora annyira lesz képes fejlődni és az állami és/vagy a társadalmi elvárásoknak megfelelni, amennyire e területektől lehetőséget kap a működésére. Hazánkat az elemző munkák - számos kelet - európai országhoz hasonlóan - a szociális gazdaság társadalmi beágyazottságát tekintve a kevésbé fejlett országok közé sorolták, így az állami támogatás, szerepvállalás kérdése egyre inkább felerősödött.

Szociális gazdaság alternatívái az államosítás idején

A szociális gazdaság nem piaci és nem állami feladatainak ellátására egyértelmű választ a rendszerváltozást követő években gombamód szaporodó civil szervezetek adhattak. A civil szektorban foglalkoztatottak növekvő száma, valamint a szabadidős, kulturális, és szociális szerepvállalásuk erősödése azonban idővel megtorpant, ennek ellenére a klasszikus civil szervezetek száma több mint 55 volt tízezer lakosra vetítve 2010-ben.¹² A szervezetek megoszlása jellegzetesen egyenetlen, kétharmaduk a közép magyarországi régióban tevékenykedik. A szektor tevékenységében 2010-ben 420.000 önkéntes vett részt. A szervezetek összetétele az elmúlt években változott, az új nonprofit gazdálkodási társaságok általában jelentősebb költségvetéssel gazdálkodhatnak a korábbi ún. klasszikus civilekhez képest. A szervezetek bevételének mintegy felét állami források alkotják, ez a ráta a szociális feladatokat ellátó szervezetek esetében még meghatározóbb. Az elmúlt években az állami bevételektől való függés erősödése jellemezte a szociális területen tevékenykedő nonprofit szervezeteket, mely főként az állami feladatok átvállalásából (kiszereződés) adódott (Nárai, 2005).

A közfeladatok megszervezése során tapasztalható tendencia, mely során az állam igyekszik egyre több területet a saját szervezése és ellenőrzése alá vonni, hátrányosan érintheti a közfeladatot vállaló nonprofit szerveződések is, hiszen ellátási, működési területeik állami szerveződések hatáskörébe kerülnek, s így egyre kevesebb forrás jut működésükre is. Példaként az oktatás és a szociális és gyermekvédelmi feladatok állami visszaszervezését érdemes megemlíteni, hisz 2010-ben e területen

¹²KSH: Nonprofit szektor szerepe a régiókban 2012. augusztus.

működött a nonprofit szervezetek majd' negyede. A feladatok visszaszervezése persze leginkább az önkormányzati szektort érintette, amely körül így "megritkult a levegő", teret adva új, vagy korábban civilek által koordinált feladatok felvállalására is. A szövetkezeti törvény módosítása is sajátos átszerveződési folyamatokat eredményezett. A törvény 2012 és 2013 évi módosítása¹³ eredményeként a települési önkormányzat illetve a nemzetiségi önkormányzat is tagja lehet a szociális, illetve foglalkoztatási célú szövetkezeteknek. A Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége (SZOSZÖV) élesen bírálta az önkormányzati intervenció lehetőségét, mivel ez sértheti a klasszikus szövetkezeti elvek megvalósulását.

Mindenesetre az önkormányzatokkal kapcsolatos növekvő elvárások helyi gazdaság élénkítésében és foglalkoztatásban megkövetelik a szociális gazdaság területébe való komolyabb intervenciót, szerepvállalást is, s ennek következményeit még nem lehet világosan látni.

Milyen kompetenciákra van szükség a szociális gazdaságban?

Visszatérve elemzésünk alapkérdésére - a szociális munkások feladat és szerepvállalására - joggal vetődik fel a kérdés: ha a szociális munkások jellemzően állami, illetve állam alá visszaszerveződő intézményi szektorban dolgoznak, akkor hogyan tudnak részt venni a szociális gazdaság élénkítésében, szervezeteinek támogatásában?

Néhány éve Ausztriában egy Inigo nevű szervezet éttermében jártam, ahol a munkát szabadságvesztés büntetésből szabadult és a társadalomba visszailleszkedni szándékozó emberek végezték. A dolgozók között a séf egy szociális munkás volt, aki a közös tevékenység segítségével igyekezett segíteni a szervezet működését, valamint a szabadultak egyéni boldogulását.

Ez a fajta szociális munka a segítő folyamatot a közös tevékenységbe ágyazottan, partneri viszonyban, a segítő magatartásával és példaadásával képzelem el a korábbi intézményi szervezeti keretek nélkülözése mellett. A segítő viselkedése felidéz egy régi modellt, a settlementet, mely a közösségbe ágyazottan a korabeli szegénypolitikai ideológiákkal eltérően kezdte meg működését az 1800-as évek végén. A settlement elvei közül érdemes néhányat megemlíteni:

- tanulni és tanítani: vagyis a segítő is tanul a közös együttműködésben és tanítja a settlementbe betérőket;
- átszűrődés elve: a settlement fontos célja a kultúra, az értékek nem-direktív átadása, melynek egyik fontos módszere a példaadás;
- közös tevékenység, melynek alapja a közösségi kezdeményezések tisztelete és támogatása.

---

¹³2012.évi XXXVII tv., 2013. évi XLI. tv.

Remélem nem tekinthető ördöginek az analógia, de szociális gazdaság területein a közös gazdálkodási tevékenységbe ágyazottan, közös cselekvéssel, példaadással, és tanácsadással, a szervezet támogató és közösségi erőforrásainak felhasználásával, valamint a munkavállalás és gazdálkodás kompetenciáinak és felelősségének erősítésével lehetne a szakembereknek elősegíteni az önrendelkezés és felelősség (empowerment) képességek erősödését a hátrányos helyzetű csoportok körében.

A szociális munka módszerek közül talán a közösségi munka, közösségfejlesztés részvételén alapuló módszerei segíthetik leginkább a szociális gazdaság szervezeteinek fejlődését, munkáját. A szociális munkásoknak fontos szerep juthat e területen, de kérdéses, hogy a képzések és a gyakorlat mennyire készíti fel a szakembereket erre a feladatra?

A területen dolgozó szociális munkások kulcskompetencia vizsgálata (Patyán és mtsai, 2012) szerint a szakemberek által meghatározott legfontosabb tudás a „*kliensekkel való bánásmód*” képessége. A leggyengébb kompetenciák közé kerültek az *érdekképviselet, a partnerség, az együttműködés a kliensekkel, valamint az empowerment kompetenciák fejlesztése.*

A szociális képzéseknek tehát alapvető értékrendbeli változásokat kell kezdeményezniük. A terapeuta, szolgáltató profil mellett meg kell jelennie a kooperatív értékeknek, és ehhez kell a szakmai gyakorlatokat is igazítani. Gyakorló helyszín lehet a szociális szövetkezet, a helyi gazdaságot segítő önkormányzati program, a helyi kezdeményezés, s ezáltal csökkenthető a leendő szakemberek e területek iránti bizalmatlansága, információ hiánya. A közösségi munka módszerek, az önkéntesség, a helyi kezdeményezések segítése, valamint a szövetkezetek részvételén alapuló támogatása a szociális munka egy régi - új értékrendjét és területét erősítheti így meg.

Felhasznált irodalom

- Baráth Árpád(2012): Spiritualitás és szociális munka Esély 1.sz.
- Budai István(2010): Húsz év után - önkritikusan Esély 4. sz.
- Hegyesi Gábor(2012): Új eszközök, módszerek és megközelítések a segítő szakmában Esély 3.sz.
- Christopher Pollitt - Geert Bouckaert(2011): Public Management Reform: A Comparative Analysis - New Public Management, Governance, and the Neo-Weberian State SAGE International Institute of Administrative Sciences
- Csoba Judit: A szociális gazdaságot életre hívó folyamatok in. Frey Mária(szerk): Szociális gazdaság kézikönyv OFA Budapest 2007.

- Frey Mária: A szociális gazdaság fogalma in. Frey Mária(szerk): Szociális gazdaság kézikönyv OFA Budapest 2007.
- Nárái Márta(2005): Civil szervezetek szerepvállalása a szociális ellátás, szolgáltatás területén Esély 1.sz.
- Németh László: Tényszerű adatok a szociális szövetkezetek működéséről 2011. június www.szoszov.hu
- Nizák Péter - Péterfi Ferenc: A közösségi részvétel - társadalmi és hatalmi beágyazottság. Nonprofit Szektor Analízis. In: Ismerd, értsd, hogy cselekedhess. Tanulmányok a részvételi demokrácia gyakorlatáról. (szerk: Márkus Eszter) NOSZA Egyesület Budapest 2005.
- Patyán László - Kovács János - Kiss János (2012): Szociális munkások segítő kompetenciáinak vizsgálata in: Social Work and Specialists Training within the Bologna Process demands / ed. I. B. Kozubovszka. - p. 63-66.
- Pearce, John(2003): Social Enterprise in Anytown. London: Calouste Gulbenkian Foundation.
- Pearce, John(2005): The Future of Social Enterprise in the UK. www.wiselink.ie
- Petheő Attila(2009): A vállalati társadalmi felelősségen túl - a szociális vállalkozás PhD értekezés Budapest, 2009.
- Petheő István - Győri Zsuzsanna - Németh Bernadett - Fekete Nikolett - Simon Ferenc(2010): A szociális szövetkezetek működési modelljének kidolgozása a foglalkoztatás elősegítése érdekében Budapesti Vállalkozásfejlesztési Kutató Intézet Nonprofit Kft. Budapest.
- Solas, John(2009): Milyen társadalmi igazságosságra törekszik a szociális munka? Esély 5.sz.
- Számadó Róza(szerk): Módszertani kézikönyv a szociális szövetkezetek megalkulásától a fenntartható működésig OFA Budapest, 2011.

... ● ...